

RECENZE

KOLEKTÍV AUTOROV: **ZACHRÁŇME HRADY. ZÁCHRANA HISTORICKÝCH RUÍN OBČANSKÝMI ZDRUŽENÍMI V ROKOCH 2002–2017**

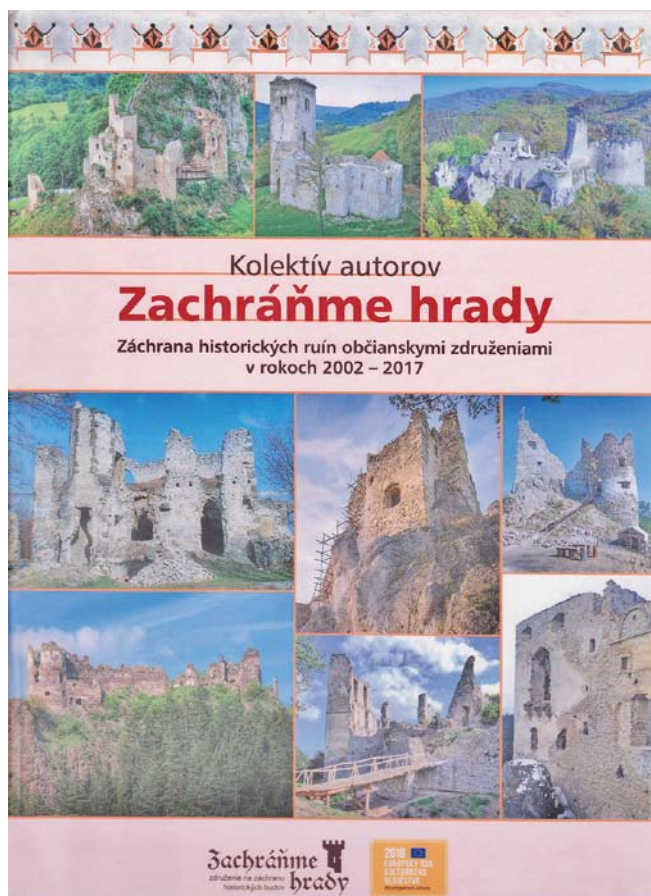
Združenie Zachráňme hrady, Bratislava 2018.

Výpravná publikace s velkým počtem kvalitních fotografií a další dokumentace je sborníkem příspěvků z konference Oživovanie hradov, konané v Bratislavě 13.–14. února 2018, věnované konzervaci převážně hradních zřícenin ve Slovenské republice během patnáctiletého období existence zájmového sdružení právnických osob Zachráňme hrady.

Po stručném úvodu V. Girsy následují dvě úvodní stati od F. Kostroše Zachráňme hrady 2002–2012 a P. Hercega Zachráňme hrady – 15 rokov spájania síl občanských združení na záchranu kultúrneho dedičstva. Další obsah publikace se dělí na dvě části. V první z nich jsou prezentovány obnovy torzálních architektur ze strany občanských sdružení, které o jednotlivé objekty pečují. Autory příspěvků jsou většinou představitelé těchto občanských sdružení, případně jejich další členové. Jde o zříceniny hradů Blatnica, Brekov, Čabrad, Čeklís, Čičva, Čierny hrad, Hanigovce, Hričov, Hrušov, Jasenov, Kamenica, Lednica, Lietavský hrad, Oponice, Povážský hrad, Soľnohrad, Šebeš, Obišovský hrad, Reviště, Sklabinia, Slanec, Šariš, Šášov, Tematín, Turňa, Uhrovec, Vinné a Zborov. Kromě hradních zřícenin se obnova týká také zřícenin tří církevních objektů – kostela v Dubové, františkánského kláštera sv. Kateřiny Alexandrijské u Dehtic, známý jako Katarínka, kde práce probíhají již delší dobu, a kostela pod hradem Lednice. Jednotlivé stati jsou doplněny fotografickou, mnohdy názorně zachycující stav částí torzálních architektur před zahájením prací a v jejich průběhu, či po dokončení, případně též další dokumentací, mapující jednotlivé fáze obnovy.

Druhá část obsahuje převážně obecně laděné příspěvky k problematice záchran torzální architektury, jejichž autory jsou:

Příspěvek Z. Ondrejkové, Obnova torzálne zachovaných hradov s dotačnou podporou MK SR v spolupráci s MPSVaR stručně rekapituluje dosavadní pokusy o obnovu hradů a zejména přibližuje současný efektivní způsob státní podpory, spočívající v zapojení nezaměstnaných do obnovy kulturního dědictví. R. Ragač v příspěvku Archivno-historický výskum hradných areálů – potenciál, limity a příklady dobrej praxe shrnuje přínos písemných pramenů pro poznání hradů. Příspěvek O. Makýše Pasportizácia zručanín (stavebno-technické obhliadky ich stavu) shrnuje zásady pasportizace zřícenin ze stavebně-technického hlediska. Této problematice byla o několik let dříve věnována samostatná publikace. Zajímavé jsou proto praktické zkušenosti s uplatňováním této metody v praxi. Autor konstatuje, že enormní zájem o uvedenou

publikaci kontrastuje s prováděním pasportů v terénu. Bohužel neexistuje celkový přehled, kolik pasportů se na Slovensku zpracovalo, přičemž není jasné, zda se tato metoda uplatnila též v České republice. Dále poněkud překvapivě uvádí, že Krajské památkové úřady často zpracování pasportů nepožadují, resp. se objevily případy, kdy příslušné úřady vyžadovaly, aby pasporty byly zpracovány výhradně statiky, což není zcela v souladu s posláním této metodiky. Zpracovatelé proto uvažují o jejím dalším, aktualizovaném vydání. J. Gregorová v příspěvku Predprojektová dokumentácia torz architektury, aplikované aj při obnove hradov, upozorňuje na některé problémy, které obnova torzálních architektur v tomto směru přináší. Uvádí, že architektonické soutěže v některých případech nepřinesly požadované výsledky. Dále připomíná potřebu objektu před destrukcí, což je ovšem požadavek v některých případech obtížně splnitelný, a varuje před neuváženým odstraňováním zeleně. Názorně prezentuje konkrétní

příklady návrhů úprav Spišského hradu, Oponic a městského opevnění v Modré. V případě Oponic připomíná představy provozovatele o intenzivním využití zříceniny, odlišující se od rámcové metody obnovy, stanovené Krajským památkovým úřadem a autorem architektonicko-historického průzkumu.

Poněkud odlišně je zaměřen příspěvek M. Janovské, *Postavenie architekta v procese prípravy a realizácie obnovy hradov* (na příklade Spišského hradu). Autorka se tomuto objektu dlouhodobě věnuje a upozorňuje na problémy, které přináší platná právní úprava výběrových řízení zhotovitelů obnovy. Specialisté na stavebněhistorické průzkumy slovenských hradů M. Bóna a M. Šimkovic v hutném příspěvku *K vybraným problémom metodiky obnovy* definují aktuální potřeby obnovy tamních zřícenin. Nejprve stručně přibližují východiska, od nichž se současný přístup odvíjí. V oblasti metodického přístupu zdůrazňují konzervační přístup s jen omezeným rozsahem rekonstrukčních doplňků s tím, že výraz zřícenin v krajině by neměl doznat větších změn. Zastřešování a uzavírání prostorů připouští jen výjimečně, v potřebných případech doporučují skryté střechy, případně doplněné izolované klenby. Provozní a doplňující objekty by měly být reverzibilní, s možností využití překrytých historických prostor. Autoři dále zdůrazňují význam pasportu jako východzího materiálu a uvádějí další, navazující kroky. Významné je jejich upozornění na případnou roli architekta a připouští invenci architektonické řešení výhradně u dílčích prvků, jako jsou přístupová schodiště, zábradlí, informační systémy, případně reverzibilní provozní objekty. Na závěr zdůrazňují, že rozsah stavebněhistorického průzkumu se přizpůsobuje potřebám obnovy nejvíce ohrožených částí objektu, přičemž připomínají potřebu průběžného sledování průběhu obnovy a nezbytné korekce projektové dokumentace z důsledku nových zjištění. Příspěvek J. Beljaka, *Výskum a obnova Pustého hradu vo Zvolene v poslednom desaťročí*, obsahuje stručné sdělení o obnově rozsáhlého hradního areálu, která započala již v roce 1992.

P. Grznár a K. Nováčik v příspěvku *Úskalia a problémy torzálnej architektúry* poukazují na některé negativní aspekty, provázející obnovy hradních zřícenin, a to úbytek, resp. zánik archeologických situací ve velkém rozsahu, nadměrné odstraňování přirozené vegetace, do-

tvářející vzhled památky a její zasazení v krajině a vytváření nevhodných novotvarů a uplatňování nového využití v prostorách hradních zřícenin. Autoři navrhuji vytipovat vhodné hradní zříceniny, situované ve větší vzdálenosti od lidských sídel v lesním, resp. přírodním prostředí, kde by mohl být aplikován přísně konzervační přístup, dále pak definovat prostředky obnovy na zachování nadzemních architektur, archeologických terénů a krajinného kontextu hradních zřícenin a definovat cíle obnovy s důrazem na respektování a zachování autentického, tj. torzálního charakteru hradů. F. Hladký – V. Kohút – K. Kyselová v příspěvku *Problematika statického zabezpečenia torzálně zachovanej architektúry* přibližují úlohu statika při obnově torzálně dochované architektury. V úvodu zdůrazňují úlohu pasportu a potřebu spolupráce se stavebním historikem. Jako základné problémy uvádějí stabilitu, kompaktnost zdiva, odvodnění, ochranu korun, vliv vegetace a volbu technologií a materiálů.

Následují tři příspěvky zahraničních autorů. I. Feld v příspěvku *Pseudohrady alebo historické rekonštrukcie – Dostavba hradov Diósgyőr a Füzér v Maďarsku* na dvou příkladech kriticky prezentuje krajně znepokojivý trend radikálních dostaveb torzálně dochovaných hradních architektur, který se začal výrazně uplatňovat od počátku tohoto století a jeho výsledkem je jejich politováníhodná devastace, probíhající zřejmě bez potřebné odborné dokumentace, neboť ta publikována nebyla. V. Girsu v příspěvku *Desatero zásad péče o hrady a zámky* formuloval zásady zodpovědné péče o tuto část kulturního dědictví. Autor uvádí potřebu respektovat vrstevnatost památek a nedopouštět přežívající tendence slohového očišťování, dále odmítá novotvary a novodobě pojaté hmotové korekce, kontrastní novostavby a jakoukoliv soudobou výstavbu na historických pozemcích, zahradách, v hospodářském zázemí či v bezprostřední blízkosti areálů. Nedílnou součástí hradních areálů je podle autora i jejich širší zázemí, proto považuje za důležité uchování jednoty integrity souboru jak z hlediska majetkoprávního, tak z hlediska jednotné koncepce a jednotné správy. Dále autor zdůrazňuje úzkostlivou ochranu terénu archeologického zájmu. V souvislosti s prezentací zpřístupněných památek zdůrazňuje potřebu respektovat nejpřísnější odborná hlediska a odmítá vstřícnost vůči primitivní poptávce turistického průmyslu s různými komerčními aktivitami či nevkusnými atrakcemi pouťového rázu. V této souvislosti je třeba s politováním konstatovat, že takového nesmyslné, naprosto ahistorické instalace mučírén a strašidel pronikly i do objektů ve správě Národního památkového ústavu. Dále autor upřednostňuje dílčí stavebně restaurátorské etapy oproti rozsáhlým, jednorázovým rekonstrukčním akcím a varuje před úpravami a zásahy, motivované snahou o doclení souladu se současnými technickými standardy. Autor zdůrazňuje, že k zajištění maximální péče je třeba zamezit odborně neobhajitelná a unáhlená rozhodnutí a připomíná rizikové faktory přísunu velkých finančních prostředků. Na závěr uvádí potřebu určitých korekcí předchozích negativních zásahů, k nimž došlo během minulých padesáti let. Poněkud odlišný je poslední příspěvek D. Michoinové a G. Setunské, *Hrad jako exponát*, v němž autorky prezentují na několika příkladech komentované technologické prohlídky historických staveb.

Přestože recenzovaná kniha přináší značné množství informací o systematické obnově značného množství slovenských hradů, samozřejmě neumožňuje komplexní pohled na složitou problematiku této pozoruhodné akce, a tudíž ani vynášení žádných kategorických soudů. Nemůže být však sporu o tom, že zainteresování širší veřejnosti s vhodně zvoleným systémem státní podpory může vést k pozoruhodným výsledkům, pokud jsou ovšem tyto aktivity náležitě regulovány podle zásad moderní památkové péče. Pozoruhodným jevem je převažující velmi dobrá řemeslná kvalita doplňovaného zdiva, na druhé straně může vyvolávat určité obavy rozsah jak vyklížené suti, tak

až nadměrné dozdivání některých konstrukcí a zejména pak pokusy o přizpůsobování torzálních architektur pochybným provozním požadavkům a s tím souvisejícími novotvary v jejich stavebním organismu. Je ovšem třeba připomenout, že státní památková péče na Slovensku má v zákoně č. 49/2002 Z.z., o ochrane památkového fondu velice účinné nástroje, jak tyto aktivity žádoucím způsobem usměrňovat. Je proto tak trochu s podivem, že mezi příspěvky v druhé části publikace chybí celkový pohled na tuto problematiku ze strany Pamiátkového úradu Slovenské republiky, přestože jeho generální ředitelka byla jedním z recenzentů publikace.

JIŘÍ VARHANÍK

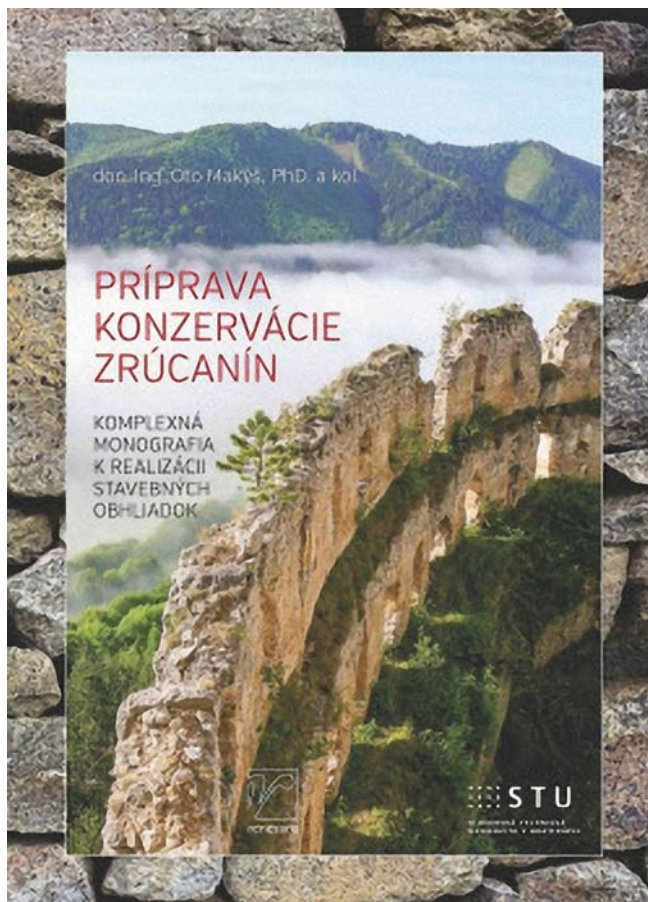
DOC. ING. OTO MAKÝŠ, PHD. A KOL.: PRÍPRAVA KONZERVÁCIE ZRÚCANÍN KOMPLEXNÁ MONOGRAFIA K REALIZÁCIÍ STAVEBNÝCH OBHLIADOK

Pezinok 2015, 128 stran, četná vyobrazení

Ve Slovenské republice již delší dobu probíhá rozsáhlá akce obnovy a konzervace hradních zřícenin, která právem vzbuzuje zájem naší odborné veřejnosti, stejně jako řady laických zájemců o tuto problematiku. Souhrnných informací o průběhu a hlavně výsledcích těchto prací je však k dispozici velice málo.¹⁾

Recenzovaná publikace představuje významný krok, směřující ke kvalifikované a zároveň operativní přípravě těchto aktivit. V souvislosti se záměrem konzervace zřícenin byla zpracována v Centru vědecko-technických informací v Bratislavě metodika jejich pasportizace již v roce 2010. Cílem metodiky bylo formou těchto pasportů postihnout především stavebně technický stav zřízení a vytvořit touto formou elementární podklady pro rozhodování příslušných orgánů památkové péče o obnově, které dosavadní odborná literatura neobsahovala. Takovéto pasporty zásadně neměly nahrazovat stavebněhistorický průzkum či jiné specializované průzkumy a nebylo jejich cílem řešit datování nebo vývojové zařazování jednotlivých konstrukcí, ale měly pouze mapovat stávající dochovaný stav zřícenin. Jejich záchrana předpokládala provádění stavebních prací jen v rozsahu nezbytného statického zajištění a konzervace existujících konstrukcí, zvláště těch, které byly nejvíce ohroženy samovolnou destrukcí. Nemělo tedy jít o podklad k rozsáhlejší rekonstrukci, či obnově. Kromě toho se od zpracovaných pasportů očekávalo další využití, a to jak ze strany orgánů památkové péče, projektanty při zpracování projektové dokumentace, zpracovateli průzkumů o mezitím zaniklých konstrukcích, dále při posuzování projektů pro udělení grantů, jakož i pro potřeby dalších subjektů.

1) Této problematice byly věnovány následující podrobné referáty v rámci 42. odborně-metodického dne Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Brně, který se konal 24. října 2019: Mgr. M. Šimkovic, K metodologickým otázkám současné obnovy hradních zřícenin na Slovensku; Ing. arch. M. Bóna, PhD., Pamiátkový výzkum torzálné architektúry na Slovensku a jeho prepojenie s památkovou obnovou; Ing. M. Matejka, Riešenie technologických súčasnej obnovy torzálné architektúry na Slovensku. Obnova se týká celkem 46 objektů.

Po pěti letech bylo možné uvedenou metodiku shrnout zkušenosti získané z její aplikace, původní materiál aktualizovat a publikovat v knižní podobě.

První kapitola nazvaná Charakteristika pasportizace rozlišuje dvě kvalitativní úrovně – předběžný a podrobný průzkum. Zatímco předběžný průzkum spočívající v jednoduché prohlídce mapuje celek zřízení a všímá si nejvíce ohrožených detailů, v druhém stupni podrobný průzkum mapuje celou zříceninu pro potřeby detailního